

Pandeminin İş Hayatına Etkileri

Bora YALINAY – TÜYİD Yönetim Kurulu Üyesi, Doğan Holding CFO / Mali İşler Başkanı

Kovid-19 enfeksiyonu 2019 yılı son çeyreğinde ortaya çıkarak tüm dünyaya hızla yayıldı ve “Global Pandemi” olarak hayatımıza girdi. Pandemi ile birlikte tüm iş yapış modellerimiz ve önceliklerimiz kısa sürede değişti. Dünya genelinde koronavirüs vaka sayısı bugün itibari ile 178 milyonu aşarken, hastalık nedeniyle hayatını kaybedenlerin sayısı da 3,8 milyon kişiye yükseldi. Dünyada tam ya da kısmi kapanma uygulanan birçok ülke gelir desteği, nakdi yardım ve vergi indirimi gibi uygulamalarla destek paketleri (ABD GSMH’sinin %25’i, Japonya, İngiltere, Almanya, Kanada ve Avustralya GSMH’nin %10’nunu aşan) açıkladılar.

Peki pandeminin iş hayatına etkileri hakkında neler söyleyebiliriz? Şüphesiz bu süreçteki en çarpıcı değişiklik, sağlık yatırımlarının ülkelerin bir numaralı devlet politikası olarak öncelik kazanması olmuştur. Sağlık sektöründe faaliyet gösteren firmalar ve özellikle biotech segmenti, bundan sonraki dönemlerde de bu önceliklerini koruyup yatırımcıların favorisi olmaya devam edeceklerdir.

İşverenler için Kovid-19 enfeksiyonu ile mücadele ederken en önemli öncelik, çalışanların sağlığını korumak oldu. Dünyanın Kovid-19’a yanıtı, iş yerinin hızlı dönüşümü ile sonuçlandı ve evden çalışmak yeni normal haline geldi. Firma ve müşteri arasındaki ilişkinin dijitalleşmesinden, işveren ile çalışan arasındaki ilişkinin dijitalleştirilmesine geçildi. Dünyanın birçok yerinde firmalar tarafından başlangıçta zorunlu olarak uygulanmak zorunda kalınan bu model, firmalara sağladığı maliyet avantajları nedeniyle pandemi sonrasında da uygulanmaya devam edecektir. Nitekim ülkemizde de bazı firmalar pandemi sonrasında da bu çalışma modelini sürdüreceklerini açıkladı.

Kovid-19 birçok üründe arz ve talep şokları yarattı. Evden ve uzaktan çalışmanın doğal sonucu olarak teknolojik ürünlere (bilgisayar, laptop, geniş ekran, network ürünleri, modemler, kablo ve özellikle

çipler) talep arttı. Artan talep ile birlikte tedarik zinciri ve üretimde yaşanan sıkıntılar özellikle elektronik ürünlerin ve birçok hammaddenin (bakır, gümüş ve endüstriyel emtialar) fiyatlarında ciddi artışa sebep oldu. Öte yandan eve kapanmalar, sokağa çıkma yasakları, ulusal ve uluslararası uçuşların durdurulması sonucu Brent petrolün fiyatı 2018 yılı sonlarına doğru gördüğü 85 US dolardan, 2020 yılının ikinci çeyreğinde negatif fiyatlandı. Pandeminin etkisinin azalması ve dünya petrol arz talep dengesi ile fiyat bugün tekrar 75 US doları seviyesine geldi.

Çin’in maliyet avantajları nedeniyle birçok ürün ve materyalde global tedarikçi olması, eskiden maliyet kontrolü ve dezenflasyona katkıda bulunurken, artık birçok firma daha maliyetli olsa bile üretim kısıntısı yaşamamak için tedarik zincirlerini çeşitlendirmeye gayret etmekte. Türkiye bu konuda, lokasyon avantajı, dinamik ve kalifiye iş gücü, düşük maliyet avantajları nedeniyle global firmalar için üretim merkezi olmaya başlamış durumda.

Evden ve uzaktan çalışmanın sonucu olarak teknoloji kullanımı tüm yaş gruplarında zorunlu olarak arttı. Eskiden iş seyahatleri ile yapılan görüşmeler şimdi Zoom, Skype, Microsofts Teams ve benzeri video konferans sistemleri ile gerçekleştirilmeye başlandı. Video konferans her iş kolunda ve her şirkette işlerin ve toplantıların yapılması açısından günlük hayatımıza girdi. Pandemi sürecinde Zoom şirketinin yıllık geliri 2020 yılı başından beri yaklaşık 4 kat arttı. Pandemi sosyal medya kullanımında da büyük artış yaşandı. Sadece Türkiye’de yaklaşık 10 milyonu aşkın yeni sosyal medya kullanıcısı mevcuda eklendi.

Kovid-19 sürecinde şirketlerin faaliyet alanlarına göre şirket değerlerinde büyük farklılıklar meydana geldi. Pandeminin ilk şokunda (Mart 2020) hemen hemen tüm şirketlerin piyasa değerlerinde ciddi düşüşler yaşandı. Bazı sektörler diğerlerine göre daha çok etkilendi. Bu sektörlerin başında “Leave

Your Home – Evi Terket” olarak adlandırdığımız havayolları, finansal şirketler, oteller, turizm şirketleri, gemi turizmi, kumarhane, otomotiv, araba kiralama şirketleri, lüks bireysel tüketim ve kozmetik firmaları, restoran zincirleri geliyor. Havayolları ve otomobil üreten şirketlere direkt veya dolaylı olarak devlet yardımları sağlanmak zorunda kalındı. Pandeminin yoğun olduğu süreçte “Evi Terket” grubuna dahil olan firmaların piyasa değerlerinde ciddi düşüşler yaşandı.

Fintech, sağlık sektörü, online marketler, elektronik ticaret firmaları, internet servis sağlayıcıları, ev aletleri ve bunlara altyapı hizmeti veren şirketlerden oluşan ve kısacası “**Evde Kal**” sepeti olarak adlandırdığımız firmalar ise Kovid-19 sürecinde ciddi değer artışı yaşadı.

Bundan sonraki dönemde, Avrupa, ABD ve İngiltere’de aşılamanın yaygın olarak yapılması ve ortalamaya yaklaşım (“Mean Reversion”) mantığı gereği stratejistler tarafından “Evi Terket” sepeti şirketlerinde değer artışı; “Evde Kal” şirketlerinde ise düzeltme dönemine girileceği beklentisi mevcut. Hizmet sektöründe de benzer şekilde büyüme olacağı beklenmekte.

Pandemi koşulları enerji yeterliliği ve verimliliği, sürdürülebilirlik ve dijitalleşme konusunda bilinçlenmeyi artırdı. ABD’de Joe Biden’ın Başkan seçilmesinden sonra, yeni başkanın aldığı ilk kararlardan biri ABD’nin Paris İklim Anlaşması’na geri dönmesi oldu. Karbon emisyonlarının azaltılması, iklim değişikliği üzerinde uluslararası iş birliği ve enerji verimliliği konusunda gerek firmaların, gerekse devletlerin çalışmaları hız kazandı. Dünya Ekonomik Formu (WEF) araştırması, biyoçeşitlilik kaybı ve ekosistemlerin çöküşü nedeniyle dünya toplam GSYH’nin yarısından fazla olan 44 trilyon dolarlık gelirin tehdit altında olduğunu bildirdi.

Şirketlerin ESG olarak tanımladığımız çevresel, sosyal ve yönetim alanlarına odaklanma süreci bundan önce hiç olmadığı kadar hız kazandı. Hem yatırımcı hem de tüketici gözünden ESG konularının gitgide en önemli yatırım kriterleri olarak ortaya çıktığını görüyoruz. Finansal yatırımcılar karbon emisyonlarını azaltan, sürdürülebilirlik konusunda aktif rol alan ve bu konulara yatırım yapan firmalara pozitif ayrımcılık uygulamakta. Son dönemde ayrıca yeşil bonolar olarak adlandırdığımız yatırım enstrümanları da yatırımcıdan ilgi görmektedir. Ülkemizde de

gerçekleşen en son yeşil bono ihracında oluşan fiyatlamaya bunun en güzel örneklerinden biri oldu.

Sonuç olarak pandeminin etkilerini bundan sonraki dönemde de hissetmeye devam edeceğiz. Bundan sonraki süreçte ESG odaklı, dijitalleşmeye önem veren, insan kaynakları ve iş güvenliği yönetimine yatırım yapan, hızlı aksiyon alabilen, çevik ve yalın organizasyon yapılarına sahip olan, maliyet kalemlerini ve nakit akışını iyi yöneten şirketler daha gözde olacaktır.